

O železničiarovi a koze. Umenie podľa Dušana Duška

Jana Juhásová

Juhásová, J.: O železničiarovi a koze. Umenie podľa Dušana Duška. In: *Ostium*, roč. 15, 2019, č. 1.

Dušan Dušek: *Velká potřeba lampášov*. Levoča: Modrý Peter (edícia Sivá Brada), 2018, 120 s.

Kto môže urobiť umeniu väčšiu reklamu, ak nie autor, ktorý s čitateľskou vášňou píše o tvorbe iných, nie o svojej vlastnej? Propagácia tak nepôsobí ako strategický zámer, ale ako autentické priznanie sa k neovládateľnej potrebe prežívať a uchopovať svet cez filter krásna –pestovanú vnímavosť, kreatívnu obrazotvornosť a jazykovú mágiu. S Dušanom Dušekom ako čitateľom máme možnosť odhaľovať modus vivendi, kde prísna hranica medzi životom a umením vlastne ani neexistuje. Kde báseň ešte nestihla vstúpiť do úhladnej knižnej väzby a zaujať miesto vo výklade kníhkupectva, na malbe ešte nezaschla farba a v jej blízkosti osciluje aj autor, ktorý vie o nej povedať veľa svojho.

Velká potřeba lampášov je súborom Dušekových laudácií, nesignovaných recenzií, knižných či filmových dobrozdaní (A. Vášová, J. Herz) a príhovorov z vernisáží slovenských maliarov, sochárov a fotografov (L. Longauer, Monografista T. D., V. Gažovič, P. Klúčik, D. Nágel, K. Vavrová, O. Bachorík, J. Csáderová, M. Švolík, F. F. Horvát a iní). Je ich dvadsaťosem, pričom odľahčených recepcií kníh (vrátane lyriky a publicistiky) je tu trochu viac ako reflexií vizuálnych médií. Textov je však v sume (vrátane úvodu a záveru) tridsaťtri – posledné texty majú povahu scenára, spomienkového rozprávania a prepisu rozhovoru D. Duška s D. Nagyom. Autor aj vydavateľ pravdepodobne zámerne nepriznávajú miesto a čas ich prvotného výskytu (publikovania, prednesenia) ani to, či pred zostavením tohto výberu vôbec existovali. Je to signál, že pre autora Duška ani vydavateľa Petra Milčáka nebolo dôležité indexovanie textov v literárnej prevádzke (ako to pri súboroch kratších literárnovedných či kunshistorických textov a recenzií býva), ale ich energia, ktorú vedia na čitateľa preniesť. Sú snahou sprostredkovať radostný (a preto nákazlivý) spôsob literárnej komunikácie. Kniha nepriamo ponúka i obraz „modelového“ čitateľa, po ktorom túži

každý autor a za priateľa by ho chcel mať ne jeden mladší, možno menej skúsený a menej rozhladený ďalší čitateľ. Kolko osvedčených umelcov, nepoznaných kníh a singulárnych poviedok, postáv a replík nám Dušek na jeden dúšok sebevlastným poetickým jazykom sprostredkúva (V č. 6-7 *Mladej tvorby* z roku 1964 napríklad upozorňuje na jednu z jeho najobľúbenejších poviedok *Matilka, nemysli na Petra*, ktorej autorom je J. Mihalkovič, básnik Trnavskej skupiny, ktorý pravdepodobne okrem tejto ďalšiu prózu nikdy nenapísal)! Príznačné zároveň je, že väčšina slovenských autorov, na ktorých tvorbu sa Dušek odvoláva, je súčasťou jeho privátneho sveta alebo bratislavskej umeleckej komunity, v ktorej sa sám dlhodobo pohybuje, a do voľných rozprávání nezriedka pridáva osobné príhody a poznámky okorenené úsmevnými alebo ľudsky preteplenými postrehmi a spomienkami (napríklad odkazy na celoživotné priateľstvo s D. Mitanom, opakované kuriózne stretnutia s D. Tatarkom, nadkolegiálne vzťahy s trojicou Osamelých bežcov, P. Glockom, P. Zajacom, J. Buzássym a inými). Druhú, rovnako nemalú skupinu predstavujú u Dušeka letné či dlhšie, argumentačne zdôvodnené pozastavenia sa pri tvorbe svetových autorov (napr. U. Eco: *Pražský cintorín*, O. Pamuk: *Moje meno je červená*, B. Chatwin: *Načo som tu*, I. Calvino: *Americké prednášky* a iné).

Texty s rozsahom 2 - 4 strany neunavia čitateľa detailnou a terminologicky podloženou analýzou, skôr evokujú žáner črty, niečo medzi umeleckým portrétom a kratšou poviedkou s charakterizačným zámerom. Dušek sa zmocňuje kníh, filmov, malieb a fotografií jazykom umelca, vyhľadáva diela, ktoré harmonizujú s jeho vlastným videním, preto nepriamo sprostredkujú aj jeho samotný autoportrét - vlastný hodnotový a poetický svet. Treba povedať, že tento je najmä synekdochou umelcov zlatých šesťdesiatych rokov, špecificky generácie *Mladej tvorby* - éry, ktorá nedôverovala ani odťažitému svetu nadrealistov, ani splošteným ideológiám socialistického realizmu. Jej neopoetistický náboj spája v sebe príklon k žitej skutočnosti - k reáliám každodennosti, vrátane jej disproporcií, ale i filiacie k hodnotám, ako sú rodina, priateľstvo, poctivé občianske postoje a idea slobody - rešpekt a úcta k jedinečnosti a inakosti každého. Prejavom slobody týchto umelcov bolo aj špecifické umelecké videnie - nikdy nie simplexne „realistické“, ale vždy s veľkou dávkou fantázie, funkčne deformovaného a iskrivého jazyka, nezvyčajnej kompozície, s neopakovateľným autorským idiolektom. Dušek opakovane spomína na dobre mienenú radu J. Buzássyho mladšiemu kolegovi dať železničiarovi vypravujúcejmu vlak do druhej ruky kozu. Tým totiž obyčajný oznam zmeny na umeleckú výpoveď: „to už by bolo niečo nezvyklé, prekvapujúce, pritom možné - a tým aj pre čitateľa zaujímavé, ba že by ho to mohlo dokonca potešiť. Zlatou korunkou pravdy je prekvapenie“ (s. 113). Ak teda Dušek opakovane, pri rôznych dielach na jeden nádych oceňuje jazykovú krásu a „pravdivosť“ príbehov, často s pozornosťou pre erotický náboj, je v tom integrita jeho vlastných spisovateľských a scenáristických axiém. Pozornosť pre jazyk sa odráža nielen v jeho záujme o rukopis umelca, ale aj v opakovanom oceňovaní prekladateľskej práce (Stanislav Vallo, Michaela Jurovská, Peter Ambros), čo v štandardnej recepcii literatúry nie je bežné. Eros je zase to, čo plodí ďalší život; v širšom kontexte je to tvorivosť a tvorba ako taká, účasť na stvoriteľskom akte bytia. A pravda? - „Vzrušivá obyčajnosť“ (s. 116), schopnosť zachytiť život v jeho premenách, v akcentovaní dobra, no s neprehliadaním zla (za jednu z kľúčových /najsmutnejších, no zároveň najpotrebnejších/ kníh 20. storočia považuje Dušek publicistickú knihu *Zločiny komunizmu*, ktorá v r. 2001 získala Cenu Dominika Tatarku). Motív „lampáša“, ktorý sa dostal do názvu knihy, je metaforou Mariána Labudu vnímajúceho umenie ako svetlo, ktoré „pomáha prejsť temným lesom života“ (s. 32).

Poetický a poetistický spôsob videnia aplikuje Dušek aj na fyzické uchopovanie diel: odporúča im privoniavať, dotýkať sa obrazov a kníh, nechať sa nimi vábiť a láskať („Táto knižka je voňavka, v ktorej sa ostro smeje tráva, pobehuje pes v zelenom kabáte, stromy rastú v srdci“, s. 22, reflexia knihy V. Šikulovej *Medzerový plod*). Kto by takým vábeniam odolal? Dušekovo čítanie kníh je nákazlivé. Jeho osobný relikviár umenia podnecuje totiž nielen k návratu k zabudnutým dielam či k objavovaniu nových, ale aj k znovutvoreniu trezoru, kde máme ukrytý náš vlastný „kánón kultúry“. Na rozdiel od toho Bloomovho (*Kánón západnej literatúry*, 1994) jeho kritériom možno nebude schopnosť vymaniť sa z vplyvu iných diel a pôsobiť invenčne na epigónov, ale ho budú tvoriť

naše privátne, od detstva zhromažďované „cennosti“, v ktorých je stopa osobitého poznávania a prežívania sveta. Budú to lampáše, ktoré svietia na cestu práve nám.

Mgr. Jana Juhásová, PhD.

Katedra slovenského jazyka a literatúry

Filozofická fakulta Katolíckej univerzity

Hrabovská cesta 1

034 01 Ružomberok

E-mail: juhasova@gmail.com